

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

**ИНСТИТУТ ЗА СТОЧАРСТВО
БЕОГРАД-ЗЕМУН**

**ДОПУНА ГЛАВНОГ ОДГАЈИВАЧКОГ ПРОГРАМА
У КОЗАРСТВУ**

АУТОХТОНЕ РАСЕ

БЕОГРАД, 2023.

Правни основ за доношење и спровођење главног одгајивачког програма

Правни основ за доношење Главног одгајивачког програма дат је Законом о сточарству ("Службени гласник РС" број 41/2009, 93/2012 и 14/2016) и подзаконским актима (Правилницима) који произилазе из овог Закона (у даљем тексту Закон):

- Правилник о садржини и обрасцу захтева за упис у регистар одгајивачких организација са посебним овлашћењима, као и садржини и начину вођења тог регистра („Службени гласник РС”, број 67/2009);

- Правилник о условима за увођење у приплод које морају да испуњавају приплодне домаће животиње и квалитетне приплодне домаће животиње („Службени гласник РС”, број 94/2009);

- Правилник о условима за испуњавање пуног и непотпуног порекла квалитетних приплодних домаћих животиња, условима за упис домаћих животиња у матичну евиденцију, односно регистар, као и о садржини и начину вођења матичне евиденције, односно регистра („Службени гласник РС”, бр. 94/2009);

- Правилник о условима у погледу објеката и опреме које морају испуњавати одгајивачке организације и организације са посебним овлашћењима, као и о условима у погледу стручног кадра које морају испуњавати организације са посебним овлашћењима („Службени гласник РС”, бр. 103/2009, 104/2018 и 4/2019);

- Правилник о условима које мора да испуњава овлашћени обележивач, као и програму стручног оспособљавања одгајивача за обележавање домаћих животиња („Службени гласник РС”, бр. 44/2014);

- Правилник о условима у погледу гајења и промета аутохтоних раса домаћих животиња, као и садржини и начину вођења регистра одгајивача аутохтоних раса домаћих животиња („Службени гласник РС”, бр. 58/2016 и 16/2018);

- Правилник о условима за признавање нових раса, линија и хибрида домаћих животиња („Службени гласник РС”, бр. 16/2011);

- Правилник о квалитету хране за животиње („Службени гласник РС”, бр. 4/2014, 113/2012, 27/2014, 25/2015, 39/2016 и 54/2017);

- Правилник о контроли производних способности и процени приплодне вредности домаћих животиња („Службени гласник РС”, бр. 72/23).

Спровођење одгајивачког програма је, осим са Законом о сточарству, усаглашено и са следећим законима:

Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју („Службени гласник РС”, бр.10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016);

Закон о ветеринарству („Службени гласник РС”, бр. 91/2005, 30/2010 и 93/2012);

Закон о добробити животиња ("Службени гласник РС" број 41/2009);

Закон о пољопривреди и руралном развоју („Службени гласник РС”, бр. 41/2009, 10/2013, 101/2016);

Закон о генетички модификованим организмима („Службени гласник РС”, бр. 41/2009).

Процена приплодне вредности

Процена приплодне вредности коза врши се помоћу мешовитих статистичких модела (BLUP модел оца и BLUP модел индивидуе) на основу прикупљених података и информација о квалитетним приплодним грлима које достављају основне и регионалне одгајивачке организације главној одгајивачкој организацији у складу са Правилником о контроли производних способности и процени приплодне вредности домаћих животиња („Службени гласник РС”, број 72/23).

Модел подразумева укључивање случајних, фиксних и регресијских фактора, а општи модел гласи:

$$Y_{ijk} = \mu + F_i + A_j + e_{ijk} \text{ где је:}$$

Y_{ijk} – фенотипска вредност посматраних особина

μ - општа средња вредност

F_i – сет фиксних утицаја

A_j – случајни утицај/утицаји

e_{ijk} – остали неконтролисани утицаји (случајна грешка)

Коришћењем наведеног модела врши се процена приплодне вредности животиња, на коју немају утицаја главни ефекти из животне средине и структура прикупљених података, што је у складу са наведеним правилником.

Процени приплодне вредности не подлежу расе коза које су угрожене у свом опстанку, односно које припадају генетичким ресурсима.

Оцењивање и разврставање коза и јарчева у класе

Оцењивање и класирање женских грла

Оцењивање и класирање се врши у стадима уматичених грла коза код којих се спроводи редовна контрола производних својстава, најмање два пута у току живота, и то први пут у узрасту од 10 до 12 месеци, а други пут са навршене 3 године. Подмладак се одабира и класира на одлучењу или касније уколико потиче из другог запата. При оцењивању и класирању коза узима се у обзир: порекло грла, оцена типа, телесна маса, плодност, количина млека, садржај протеина и млечне масти у млеку. За оцену производње млека, садржаја протеина и млечне масти служе подаци из редовне контроле млечности по лактацијама. Оцене за порекло означавају број познатих генерација предака. Оцена типа (1-5) даје се на основу следеће градације:

1 - јасно видљиве екстеријерне мане и/или деформитети

2 - недовољно изражене спољашње расне карактеристике; без екстеријерних мана/деформитета

3 - јасно изражене спољашње расне карактеристике; без екстеријерних мана/деформитета; недовољно изражен производни тип

4 - јасно изражене спољашње расне карактеристике; складна грађа тела без мана/деформитета; јасно изражен производни тип; грла у просеку стада

5 - јасно изражене спољашње расне карактеристике; складна грађа тела без мана/деформитета; јасно изражен производни тип; грла изнад просека стада

За порекло се дају оцене од 0 до 3 на основу следеће градације:

0 – непознато порекло

1 – позната само једна генерација предака

2 – познате две генерације предака

3 – познате три генерације предака

На основу резултата добијених оцењивањем, козе се сврставају у следеће класе:

Е, Ia, I, II и III.

За оцењивање и разврставање коза у класе узимају се следећи нормативи:

Табела 1. Нормативи за оцењивање и разврставање коза у класе

Расна припадност	Индекс поени			
	40	30	20	10
Балканска коза				
Тип (поена)	5	4	3	2
Телесна маса (kg)	40	35	35	<35
Количина млека (kg)	350	300	200	<200
Садржај протеина (%)	3,5	3,0	2,8	<2,8
Садржај млечне масти (%)	4,0	3,8	3,4	<3,4
Плодност (%)	150	140	120	<120
Порекло (генерације)	3	2	1	0
Српска бела коза				
Тип (поена)	5	4	3	2
Телесна маса (kg)	50	45	40	35
Количина млека (kg)	500	400	300	200
Садржај протеина (г/kg)	3,2	3,0	2,8	2,5
Садржај млечне масти (г/kg)	3,8	3,6	3,2	2,8
Плодност (%)	180	160	140	120
Порекло (генерације)	3	2	1	0

Табела 2. Разврставање коза у класе према индекс поенима

Класа	Индекс поени
Ia	211-280
I	141-210
II	71-140
III	<71

Разврставање младих грла коза која још увек немају производњу, код прве оцене у узрасту од 10 до 12 месеци, врши се према следећој табели:

Табела 3. Разврставање младих коза свих раса у класе према индекс поенима

Класа	Индекс поени
I	>61
II	31-60
III	<31

У Ia класу разврставају се грла старија од 3 године. Козе се разврставају у класу Е ако, поред задовољених свих оцена за Ia класу, представљају „идеалан“ тип козе

одговарајуће расне припадности и изразитог превазилажења норматива за класу Ia и ако имају минимум 3 лактације. Грла без познатог порекла која припадају расама угроженим у свом опстанку могу се највише сврстати у II класу без обзира на остале оцене.

Приплодни подмладак коза се разврстава у I, II и III класу на основу порекла и оцене типа:

III класа - јасно видљиве екстеријерне мане и/или деформитети и/или недовољно изражене спољашње расне карактеристике без обзира на порекло

II класа - јасно изражене спољашње расне карактеристике; без екстеријерних мана/деформитета, најмање две познате генерације у пореклу

I класа - јасно изражене спољашње расне карактеристике; складна грађа тела без мана/деформитета; грла изнад просека стада, најмање две познате генерације у пореклу

Оцењивање и класирање мушких грла

Јарчеви за приплод се разврставају у класе: E, Ia, I, II и III, а оцењују се према: оцени типа, телесној маси, плодности и пореклу. За оцену типа користи се следећа градација:

1 - јасно видљиве екстеријерне мане и/или деформитети

2 - недовољно изражене спољашње расне карактеристике; без екстеријерних мана/деформитета

3 - јасно изражене спољашње расне карактеристике; без екстеријерних мана/деформитета; недовољно изражене примарне и/или секундарне полне карактеристике

4 - јасно изражене спољашње расне карактеристике; складна грађа тела без мана/деформитета; јасно изражене примарне и секундарне полне карактеристике; грла у просеку популације

5 - јасно изражене спољашње расне карактеристике; складна грађа тела без мана/деформитета; јасно изражене примарне и секундарне полне карактеристике; грла изнад просека популације.

За порекло се дају оцене од 0 до 3 на основу следеће градације:

0 – непознато порекло

1 – позната само једна генерација предака

2 – познате две генерације предака

3 – познате три генерације предака

Класирање јарчева се врши сваке године.

Код разврставања у класе, јарчеви треба да испуне следеће минималне услове:

Табела 4. Нормативи за оцењивање и разврставање јарчева у класе

Расна припадност	Индекс поени			
	40	30	20	10
Балканска коза				
Тип (поена)	5	4	3	2
Телесна маса (kg)	60	50	40	<40
Плодност (%)	150	140	120	<120
Порекло (генерације)	3	2	1	0
Српска бела				
Тип (поена)	5	4	3	2
Телесна маса (kg)	70	60	50	40
Плодност (%)	180	160	140	120
Порекло (генерације)	3	2	1	0

Табела 5. Разврставање јарчева у класе према индекс поенима

Класа	Индекс поени
Ia	121-160
I	81-120
II	41-80
III	<41

Разврставање младих јарчева који још увек немају производњу, код прве оцене у узрасту од 10 до 12 месеци врши се према следећој табели:

Табела 6. Разврставање младих јарчева у класе према индекс поенима

Класа	Индекс поени
I	>61
II	31-60
III	<31

Јарчеви се разврставају у Ia класу кад достигну 3 године и ако не пренесе никакве наследне мане. Грла млађа од 3 године (али не млађа од 1,5 године) могу да буду разврстана у I класу ако су дала живорођено потомство. Јарчеви могу бити сврстани у E класу ако значајно превазилазе критеријуме Ia класе. Грла без познатог порекла која припадају расама угроженим у свом опстанку могу се највише сврстати у II класу без обзира на остале оцене.

Приплодни подмладак јарчева се разврстава у I, II и III класу на основу порекла и оцене типа:

III класа - јасно видљиве екстеријерне мане и/или деформитети и/или недовољно изражене спољашње расне карактеристике без обзира на порекло

II класа - јасно изражене спољашње расне карактеристике; без екстеријерних мана/деформитета, најмање две познате генерације у пореклу

I класа - јасно изражене спољашње расне карактеристике; складна грађа тела без мана/деформитета; грла изнад просека стада, најмање две познате генерације у пореклу